

Третякова О.В., к.е.н., доцент,
Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

Соціальні наслідки глобалізації у податковій сфері

У статті досліджено вплив глобалізаційних процесів на організацію роботи податкових органів. Розглянуто особливості діяльності офшорних зон та офшорних компаній. Визначено негативні наслідки діяльності офшорних зон. Запропоновано шляхи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у структурі використання офшорних зон.

Ключові слова: глобалізація, офшорна зона, офшорна компанія, офшорні операції, «відмивання грошей».

В статье исследовано влияние процессов глобализации на организацию работы налоговых органов. Рассмотрены особенности деятельности оффшорных зон и оффшорных компаний. Определены негативные последствия деятельности оффшорных зон. Предложены пути предотвращения и противодействия легализации доходов, полученных преступным путем, в структуре использования оффшорных зон.

Ключевые слова: глобализация, оффшорная зона, оффшорная компания, оффшорные операции, "отмывания денег".

In the article influence of processes of globalization is investigational on organization of work of tax organs. The features of activity of offshore zones and offshore companies are considered. The negative consequences of activity of offshore zones are certain. The ways of prevention and counteraction to legalization of the acuestss got a criminal way offer, in the structure of the use of offshore zones.

Keywords: globalization, offshore zone, offshore company, offshore operations, "white-washings".

Постановка проблеми. Нові виклики людству та Україні зокрема надають процеси так званої глобалізації й інформаційного суспільства. Це важливо зрозуміти, оскільки в інформаційному суспільстві проблема надійності та безпеки життя набуває парадоксального сенсу. Чим вищий рівень розвитку такого суспільства, тим до більшої небезпеки воно схильне. Розвиток суспільства у величезній мірі залежить від нормальної роботи електронного накопичення, доступу, аналізу та передачі інформації. Оборона країни, дії правоохоронних структур, робота банків, торгівля, транспорт, наукові

дослідження, діяльність уряду і приватного сектора - усе це пов'язано з нормальною роботою комп'ютерів та інформаційної мережі. Основні наслідки глобалізації, що слід враховувати під час організації роботи податкових органів, негативні аспекти діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання будуть розглядаються у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній науці дослідженням питань оподаткування та ефективності податкової політики, впливу офшорних юрисдикцій на економічний розвиток України присвячені роботи багатьох науковців, зокрема: О.К.Бозуленко, Ю.О.Волкова, Д.В. Полотенко, В.А. Предборського, О. Соїна та ін. І хоча внесок названих авторів у вирішення цієї проблеми надзвичайно великий, все ж залишаються актуальними питання впливу негативних наслідків діяльності офшорних зон на економіку країни та шляхів боротьби із цими наслідками.

Постановка завдання. На сьогодні для світової економіки характерний високий рівень глобалізації. Під нинішнім варіантом глобалізації ми розуміємо таку фазу світової економіки, яка розвиваючи тенденцію ринкового фундаменталізму, забезпечує свободу експансії транснаціональних корпорацій під час фактичного стирання національних кордонів в інтересах світових фінансових центрів. Це породжує нові соціальні протиріччя і веде до всеохоплюючого процесу уніфікації людства за північноамериканськими стандартами. У той же час необхідно відзначити, що процеси глобалізації носять об'єктивний характер і мають позитивні аспекти.

Невід'ємною частиною світової економіки є офшорні юрисдикції, які дають вільний доступ на міжнародний ринок. Економічна криза тільки посилила проблематику щодо оптимізації податків та збільшила використання офшорних зон. Проте використання офшорних юрисдикцій, що має на меті злочинну діяльність, загрожує всій світовій економіці. Офшорна проблема зачепила також і економіку України.

Виклад основного матеріалу. У цілому доцільно виділити наступні основні наслідки глобалізації, які слід враховувати під час організації роботи

податкових органів: транснаціональна інтеграція товарних і фондових ринків; глобалізація інфраструктури й інформаційного середовища; електронізація бізнесу і банківських операцій; встановлення глобального контролю над ринковими операціями з боку творців та власників метатехнологій; вирівнювання національних податкових систем; збільшення розриву між рівнями доходів різних країн; міграція капіталів; розміщення шкідливих і малоінтелектуальних виробництв у технологічно відсталих країнах; транснаціоналізація податкової й організованої злочинності.

Провідним органом, що створений із метою протидії відмиванню «брудних» коштів та фінансування тероризму в світі, є Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка була заснована в 1989 році на зустрічі керівників Великої Сімки в Парижі. Одним із перших завдань FATF була розробка Рекомендацій (загальною кількістю 40). Розроблені FATF у 1990 р. та переглянуті у 1996 і 2003 роках 40 рекомендацій створили загальні засади діяльності держав у напрямі боротьби з відмиванням грошей. Документ охоплює такі сфери, як система кримінального та виконавчого законодавства; фінансова система та її нормативно-правова база, а також міжнародна співпраця. Усі країни-члени FATF взяли на себе зобов'язання боротися з відмиванням грошей і будувати свої програми боротьби на основі цих 40 Рекомендацій.

У 2013 році Україна співпрацювала з такими провідними міжнародними організаціями та установами, які опікувалися питаннями протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму, як група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), регіональними організаціями за типом FATF – Комітетом Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (MONEYVAL) та Євразійською групою з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ), Егмонтською групою підрозділів фінансової розвідки світу. Було укладено низку міжнародних договорів міжвідомчого характеру та 2 Меморандуми про взаєморозуміння з підрозділами фінансових розвідок, а саме:

угоду про співпрацю Держфінмоніторингу України та Міністерства фінансів Туркменістану, Меморандум про взаєморозуміння з Підрозділом фінансової розвідки Королівства Данія[1].

Але, на жаль, сьогодні й надалі поширюються незаконні фінансові операції з використанням рахунків іноземних фірм, спільних підприємств та їх представництв за кордоном. Багато тих, хто прагне розмістити за кордоном свої капітали, нажиті в нашій країні злочинним шляхом, використовуючи для цього або можливості "офшорних" країн і недоліки в законодавстві України, зарубіжних держав, або намагаються сховатися за кордоном, що істотно ускладнює розслідування злочинів і притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Сьогодні існує комплекс факторів, що стимулює розвиток офшорного бізнесу в Україні. До основних з них можна віднести такі фактори: тягар податкового навантаження та неефективність фіскальної політики; несприятливий інвестиційний клімат і суттєві мотиви щодо експорту капіталу за кордон; високі інвестиційні ризики та використання офшорних схем для приховування факту володіння інвестиційними об'єктами в Україні; криміналізація економіки і використання офшорних схем для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [9].

Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр. Згідно з даними Держстату резиденти Кіпру є найбільшими інвесторами в Україну. Частка Кіпру у обсязі інвестицій в українську економіку за підсумками 2013 року становила 45%, а частка країни за весь час інвестування – 32,7%. Загальний обсяг кіпрських інвестицій в Україну становив на 1 січня 2014 року 19,0 млрд. дол. при загальному обсязі інвестицій в Україну з моменту інвестування 58,2 млрд. дол. [6].

Щодо американських інвестицій картина здебільшого схожа, оскільки лівову частку «американців» в Україні становлять компанії, зареєстровані у відомих «офшорних» штатах Делавар, Вайомінг та ін. Ці компанії у США називають «Shell Companies» (тобто «коралові» або пусті), які зазвичай у своїй

назві мають закінчення «Ltd», «Inc», «Llc», «Co», «GmbH». Міжнародній практиці відомі комбіновані схеми зв'язків, що формуються з багатьох фірм, розташованих у різних офшорних зонах. Нині розповсюджені схеми за участю 10-15 компаній-контрагентів [2, с.52].

Більшість офшорних юрисдикцій, які використовуються суб'єктами вітчизняної економіки, породжені недосконалими урядовими інноваціями, зокрема в оподаткуванні господарської діяльності. Тому існування офшорних юрисдикцій зберігатиметься як відповідь на недосконалі урядові регуляції в ліберальному ринковому просторі з усіма позитивними результатами та негативними наслідками для національного господарства.

На сьогоднішній день одним із найважливіших завдань будь-якої держави є правовий контроль над офшорним бізнесом. Необхідність посилення державного регулювання застосування офшорних схем пов'язане із тим, що діяльність організацій у зазначених зонах здебільшого спрямована на ухилення від оподаткування. За даними Державної фіскальної служби України в Україні щорічно понад 80% коштів відмивається за рахунок несплати податків. Частина зазначених грошей переказується за кордон через офшорні компанії. Тому цілком зрозуміло, що будь-яка держава, дбаючи про розвиток економіки та залучення інвестицій, встановлює підвищений контроль за використанням зовнішніх офшорів і намагається визначити, наскільки економічно виправдані ті чи інші операції [1].

Зупинимося на цілях використання деяких суб'єктів офшорного бізнесу, що в останній час набули найбільшого поширення. Офшорні банки створюються для податкового планування. Наприклад, проценти на кредити іноземних банків, розташованих у деяких державах за українськими податковими угодами, не оподатковуються «у джерела». Відповідно кредитування бізнесу в Україні вигідно здійснювати саме через ці юрисдикції. Проте поряд із легальними існують і кримінальні цілі використання офшорних банків. Серед них можна виділити вчинення і приховування податкових

злочинів. За даними Федерального бюро розслідувань США банківська система Кайманових островів існує виключно з метою ухилення від сплати податків.

Офшорні зони часто обираються для заснування трастів, у яких їх майно та доходи, як правило, повністю звільнені від податків. Важливою особливістю трасту є не лише зниження податкових платежів, а й можливість створення схем, що забезпечують фінансову таємність, приховування джерел надходження коштів, реального власника майна.

Поширення набуває також практика використання офшорних холдингових компаній як елементів процесу легалізації кримінальних фондів грошових коштів. Після набуття чинності (з 1 січня 1992 р.) директив Європейського Союзу (далі – ЄС) 90/436/ЄС і 90/435/ЄС, що встановлюють єдині правила оподаткування для всіх країн ЄС і мають пряму дію, географія холдингового бізнесу істотно змінилася. Недоліком цих директив є те, що вони покликані впорядкувати лише податкову систему країн-членів ЄС [3, с.45].

Отже, офшорний бізнес може існувати в таких сферах діяльності, як банківська справа, страхування, торгівля, будівництво, інвестиційна діяльність, лізинг, робота на ринку цінних паперів, транспортні послуги тощо. На територіях офшорних юрисдикцій більшість економічних суб'єктів використовують можливість пом'якшити податковий тягар через:

- 1) торговельні та бартерні операції за посередництва офшорної фірми;
- 2) операції з борговими зобов'язаннями;
- 3) операції з цінними паперами;
- 4) самофінансування.

Офшорні території привертають до себе увагу, передусім з двох причин: дуже сприятливий фіскальний (податковий) режим у порівнянні з податковим режимом в індустріально розвинених країнах, і з іншого боку - юридична система, конфіденціальність, що забезпечує приховування капіталів, які вивозяться зі своєї країни через фіскальні причини. Податкові органи з сильною податковою системою використовують "чорні списки" цих країн. Ось деякі найбільш відомі офшорні території світу: в Європі - острови протоки Ла-Манш (Джерсі, Гернсі, Мен), Люксембург, Швейцарія, Ліхтенштейн, Гібралтар,

Ірландія, Мальта та ін.; в Америці - Панама і території на островах Карибського моря (Багамські, Бермудські, Віргінські, Кайманові острови, острови Аруба, Кюрасао та ін.); в Азії - Гонконг і Сінгапур; у Африці - Ліберія.

Оскільки багато хто з цих країн не має в розпорядженні значних економічних секторів, їх політична влада охоче підтримує секретність капіталовкладень для того, щоб подолати економічну і національну відсталість. З метою упередження переміщення операцій з відмивання грошей з жорстко контрольованих банків і фінансових установ в неконтрольовані підприємства і професійні групи, що пропонують фінансові послуги, необхідно удосконалювати систему регулювання або інших превентивних заходів.

Сьогодні практика показала, що українські підприємці починають активно використовувати ряд маловідомих офшорних зон, що не потрапили до Переліку офшорних зон, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р. Перспективною зоною вважають, наприклад, Чорногорію. Іншою тенденцією офшорного бізнесу є використання складних схем за участю як офшорних, так і неофшорних компаній.

На саміті «великої двадцятки» в квітні 2009 року було офіційно задекларовано намір посилити боротьбу з офшорними зонами, тому що механізм уникнення оподаткування з використанням цих зон досить поширений у всьому світі. Проте саме в країнах Східної Європи використання механізму оптимізації оподаткування є масовим. На згаданому саміті Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД) опублікувала список офшорних зон, основним критерієм складання якого стало виконання країнами ст. 26 Модельного податкового кодексу вказаної Організації, який передбачає обов'язки практично необмеженого обміну інформацією щодо адміністрування і/або примусового виконання національного податкового законодавства. У першому розділі списку містяться юрисдикції, які досягли значних успіхів у застосуванні вироблених міжнародних стандартів податкової співпраці (Великобританія, Німеччина, Данія, Італія, Канада, РФ тощо). У другому перераховано країни, які взяли на себе зобов'язання перейти на

встановлені стандарти, але ще не зробили цього (Андорра, Беліз, Монако, Сан-Марино тощо). В останньому - перераховано країни, які не відповідають стандартам і до яких, найімовірніше, застосують певні санкції (Коста-Ріка, Лабуан, Філіппіни та Уругвай). В окрему підгрупу – «інші фінансові центри» — виділено Австрію, Бельгію, Бруней, Чилі, Гватемалу, Люксембург, Сінгапур, Швейцарію [9].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. В історії України зафіксовано невдалі спроби законодавчої діяльності, спрямованої на деофшоризацію. Так, минулого року Верховна Рада розглядала законопроект «Про повернення капіталів, що перебувають і зареєстровані в Республіці Кіпр, офшорних зонах та інших юрисдикціях, звільнених від подвійного оподаткування, або тих, що мають пільговий режим оподаткування». Але оскільки документ не передбачав реальних механізмів боротьби з офшорами, то сили закону не набув.

Основною причиною необхідності боротьби з офшорами українські політики називають «відплив» капіталу з країни. При цьому замовчують, що український бізнес користується офшорами через брак у країні економічних, юридичних і політичних гарантій. А найкращим способом залучення капіталу в національний бюджет може стати сприятливий режим ведення бізнесу як для резидентів України, так і для здійснення інвестиційної діяльності нерезидентами. Це можливо тільки за умови прийняття законів, що сприяють розвитку бізнесу в країні з паралельним ослабленням податкового тиску.

На жаль, кількість порушень податкового і валютного законодавства, що виявляються на каналах зовнішньоекономічної діяльності, свідчить про неухильне їх зростання. Проблема розшуку, конфіскації та повернення прихованих за кордоном валютних коштів і майна, що отримані злочинним шляхом і підлягають арешту, пов'язана з проблемою отримання відповідної інформації. Система обміну інформацією щодо суб'єктів і об'єктів оперативної і слідчої зацікавленості вже існує на заході і, як правило, вона не приховується. Сьогодні для України завдання полягає в правильному і грамотному

підключенні до цієї системи. Але тут виникають певні перешкоди і складнощі. По-перше, коли є потреба в отриманні інформації з-за кордону, відповідні органи стикаються з проблемою відмінності в законодавстві різних країн. Тому, звертаючись із запитом в ту або іншу країну, необхідно знати, в який орган і за якою інформацією можна звернутися, на підставі чого і якого роду інформацію взагалі можливо отримати відповідно до національного законодавства кожної країни. З метою полегшення цього завдання FOPAC Group Інтерпол періодично випускає енциклопедію з детальною інформацією про законодавство різних країн і шляхи отримання інформації у тій або іншій країні.

По-друге, взаємодія з державними органами іноземних держав у вирішенні правоохоронних завдань упирається в «нерозвиненість» українських законів, що регулюють таку співпрацю, відсутня зокрема правова база для роботи правоохоронних і інших органів різних країн з відповідними органами України. Ті або інші контакти здійснюються, головним чином, в порядку міжнародної ввічливості і на основі взаємної зацікавленості правоохоронних органів у співпраці.

Нарешті, по-третє, повною мірою здійснювати необхідну взаємодію не дозволяє відсутність підписаних і ратифікованих двосторонніх і багатосторонніх міжвідомчих договорів про таку співпрацю.

Також можливості держав здійснювати співпрацю в питаннях кримінального правосуддя і правоохоронної діяльності частково залежать від характеру політичних стосунків між ними. Чим складніші політичні взаємовідносини, тим складніша може бути така співпраця, особливо в тих випадках, коли стикаються різні ідеології або системи цінностей, або коли країни по-різному відносяться до питання дотримання прав і свобод людини. У цьому випадку одна з проблем полягає в тому, що співпраця в області правоохоронної діяльності традиційно розглядалася в якості питання "малої" політики, яка підпорядкована "великій", пов'язаній із дипломатичними стосунками, політичними і військовими союзами, міркуваннями щодо державної безпеки. Проте загроза, що є від транснаціональних злочинних

організацій, «виокреслює» завдання налагодження співпраці в галузі правоохоронної діяльності як необхідної та першочергової. Тому узгодження національного законодавства є тим фундаментом, на який спирається координація національних зусиль, спрямованих на стримування організованої транснаціональної злочинності. Проте для цього потрібна рішуча політична воля не лише на рівні розробки законодавчих актів, але й на стадії їх впровадження. Основою для процесу узгодження законодавства може послужити існуюча у рамках міжнародного співтовариства загальна концепція оцінки організованої злочинності. Лише коли податкова політика буде раціонально побудована, офшорні зони почнуть використовуватися вітчизняними підприємцями виключно як законний інструмент мінімізації оподаткування шляхом його планування.

Список використаних джерел:

1. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [електронний ресурс] / Режим доступу : <http://sdfm.gov.ua>
2. Бозуленко О.К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О.К. Бозуленко // Економіст. – 2010. - № 1. – С.51-53.
3. Волкова Ю.О. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.О.Волкова //Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - №1. – С.43-48.
4. Гуржій С. Г., Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін.: – К.: Парлам. вид-во. 2005. – 216 с.
5. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Кіпр втричі скоротив інвестиції в економіку України. [електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua>

7. Полотенко Д.В. Вільні економічні зони в контексті регулювання економіки / Д.В.Полотенко // Фінанси України. – 2010. - № 11. – С.18-25.

8. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посіб. / С. Г. Гуржій, С. М. Ключке, В. М. Кірсанов та ін.; Держфінмоніторинг України. – К.: Такі справи, 2008. – 560 с.

9. Харко Д.М. Державний фінансовий моніторинг офшорних операцій у контексті детінізації економіки України. / Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. - № 1(8). -